

вчився в свого брата малювати, писати, складати вірші.

Ще гімназистом він 1880 року написав поетичний твір, який на моє прохання переклав українською мовою лауреат Національної премії ім. Т. Г. Шевченка Олексій Дмитренко (1940–2009).

У герці за волю

*Вкраїнонько, рідна моя сторона,
Віками на когось гнеш спину...
Та в герці за волю неспинним
У хвилю, здається, загину
Ти сили черпаєш в синах.
І рвеш осоружні кайдани,
Кохана, що Богом нам дана!
Тобою захоплений розум.
Коли б ще мети до кінця
Сягала ти, нене, щораз!
Бо враз – серед шквалів та гроз –
Знов розбрат – на руку катам...
І знов налітають шуліки,
Безжално терзають тебе...
Немає тим потоптам ліку.
О небо святе, голубе...
Брати ворогами ставали...
Та чварам підвладні не всі!
Ген, дужість жива вал за валом*

*Являлася в грізній красі!
І хай цих було ще так мало –
Вони не щадили життя.
То й зорі твої вже світали,
Й терзало когось каяття...
І дні лихоліття минали,
І множились сили стократ.
Ти знов ворогів своїх гнала...
І Бога благала з-за ґрат...
Шуліки зненацька з'являлись,
Біди незворотної знак...
Ми долі на милість здавались –
Чи ж вічно все буде ось так?*

Вражає, чи не правда? І це написано в 17 років! Мрію про те, щоб цей вірш видатного вченого в чудовому відтворенні українською мовою незабутнього Олексія Дмитренка став широко відомим в Україні.

За власним визнанням Володимира Вернадського, життя для нього визначалося любов'ю до людей і вільним пошуком істини. Він любив і поважав людей – не загальнений народ, натовп, а людську особистість; не всіх, а кожного. Він вірив у велике майбутнє людства і прагнув наблизити його.

Україна, родная моя сторона,
Века ты уже погибашь...
Но борешься, бьешься,
Бедняжка, одна,
И в этой борьбе изнываешь...
В минуту гибели крайней твоей
Детей твоих дух пробуждался,
Старались свободу найти
от цепей
И ум их тобой восхищался.
Но дела вести до конца не могли
И вновь начинались раздоры...
Врагам твоим снова они помогли
И вновь появились кондоры.
Кондоры – враги,
разрывали тебя,
И дети врагами являлись,
Немногое, верно до гроба любя,
Течению волн покорялись.
Но в этих немногих вся сила твоя –
Они втихомолку старались,
И в годину бедствий, родная моя,
Враги твои вновь изгонялись...
Опять начинались раздоры,
борьба,
Враги твои снова являлись.
Такая, родная, твоя уж судьба...
Судьбе мы всегда покорялись.

15

До 150-річчя від дня народження

Тарас РОМАНЮК

Євген Петрушевич – адвокат, парламентарій, диктатор. НЕпрезидент

Євген Омелянович Петрушевич народився 3 червня 1863 року в місті Буськ (нині Львівської області). Батько, парох і декан греко-католицької церкви, був знавцем історії та літератури, людиною широкого духовного світогляду, глибокої національної свідомості, що справило значний вплив на виховання та світогляд майбутнього державного діяча. Євген після отримання ступеня доктора права працював адвокатом у містечках Галичини. Як правозахисник і громадський діяч здобув повагу місцевого населення. Під час своєї парламентської діяльності був членом австро-угорського парламенту та галицького сейму у Львові, де пліч-о-пліч із Костем Левицьким, найвизначнішим політичним діячем Галичини кінця XIX століття, обстоював національні інтереси українців. «Євген Петрушевич виявляв велику енергію у найважливіші хвилини наших визвольних змагань. Поміж послами належав до діячів гострішого тону», – писав Левицький у спогадах 1937 року.

Усвідомлюючи, що австрійська імперія стоїть на межі краху, галицький політичний провід 18 жовтня 1918-го створює у Львові Українську Національну Раду – Конституційні Збори українського народу (пізніше – законодавчий орган ЗУНР) на чолі із Є. Петрушевичем. Позаяк мирним шляхом взяти владу на Галичині не вдалося, провід УНРади організував масштабне повстання на теренах Галичини та Буковини «Листопадовий чин», наслідком якого стало утворення 1 листопада 1918 року Західноукраїнської Народної Республіки. Розпочався важкий період державотворення...

На першій сесії УНРади 3 січня 1919 року в Станіславі (нині Івано-Франківськ) ухвалено закон про злуку з УНР. Після урочистого проголошення та схвалення Акта злуки в Києві 22 січня Євген Петрушевич увійшов до складу Директорії.

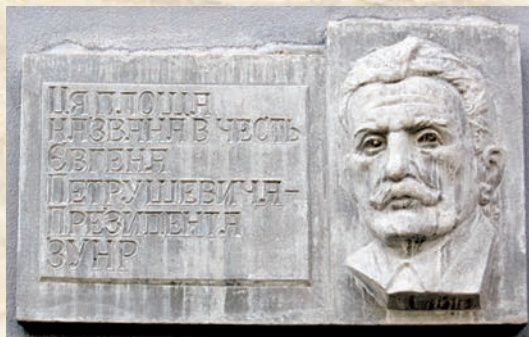
Під загрозою державної кризи УНРада 9 червня 1919 року надала Є. Петрушевичу диктаторські права, які означали сумісництво обов'язків

президента УНРади й голови уряду. Але керівництво УНР розцінило такий крок як недемократичний, вбачаючи в ньому сепаратистські тенденції, і диктатора усунули з Директорії, через що стосунки Є. Петрушевича з С. Петлюрою загострилися.

Наступ польських військ, рішення Найвищої ради Антанти про приєднання Східної Галичини до Польщі засвідчили поразку національно-визвольної боротьби в Західній Україні. Наприкінці листопада 1919-го Є. Петрушевич і уряд змушені були переїхати до Відня, де продовжували активну міжнародну діяльність із захисту державних інтересів ЗУНР.

Помер Є. Петрушевич 29 серпня 1940 року в Берліні. 2002-го його прах перепоховали у Львові (меморіал вояків Української Галицької Армії).

Біографія і політичний портрет Євгена Петрушевича сповнені цікавих фактів. Так, коли вдалося домогтися включення галицького питання до розгляду на міжнародній

конференції в Генуї в квітні 1922 року, Є. Петрушевич особисто очолив галицьку делегацію. Саме там відбулися перші контакти диктатора із представниками Радянської України, зокрема Х. Раковським, котрому імпонувала конфронтація уряду ЗУНР із С. Петлюрою. Але дискусію щодо майбутнього Галичини зірвали. Більшовики робили це з метою розколу в Чехословаччині, Польщі та Австрії української еміграції, яка здебільшого мала антирадянський характер. Раковському вдалося переконати Петрушевича у тому, що відродження української державності можливе тільки через співпрацю із Радянською Україною. Додайте до цього конфронтацію із Петлюрою, котрий вів переговори із поляками, і отримаєте прорадянського Петрушевича.

Окрім того, в «окремій папці» ЦК КП(б)У містяться матеріали про субсидювання корисної для Радянської України діяльності Є. Петрушевича. Відповідь на запитання: «Чи отримували диктатор кошти?» – можуть дати архіви Ватикану, куди західноукраїнські еміграційні діячі передавали всі свої документи. Проте вже на початку тридцятих років минулого століття Євген Петрушевич змінив своє

ставлення до радянської влади на діаметрально протилежне.

Цікаво також те, що на всіх пам'ятниках і меморіальних дошках Є. Петрушевича називають президентом ЗУНР, хоча він ним ніколи не був. Його посада називалася «Президент УНРади», тобто юридично він виконував здебільшого представницькі функції спікера парламенту, а державою керував Відділ УНРади – 10 вибраних парламентаріїв у тому числі й Петрушевич, котрий його очолював. Проте 9 червня 1919 року, зважаючи на критичну ситуацію в державі, Відділ УНРади наділив Петрушевича виключною владою. Його посада почала називатися «Диктатор ЗУНР», ким він юридично залишався аж до останніх днів Республіки.

Мало кому відомо, що Диктатор ЗУНР поряд із іншими лідерами національно-визвольних змагань увічнений на церковних фресках. У місті Жовква (Львівська область) у церкві Серця Христового на стінописі «Акт Злуки» авторства Юліана Бацманюка біля ніг Богородиці зображені краєвиди Києва та Львова, а під ними – діячі УНР і ЗУНР: Симон Петлюра, Михайло Грушевський, Дмитро Вітовський, Євген Петрушевич, Кос-

тянтин Левицький та ін. У центрі – Андрей Шептицький, що молиться за волю та єдність України.

Постать Євгена Петрушевича, як і багатьох українських громадських та державних діячів того часу, дуже контрверсійна. Дехто його хвалить за розважливість, поміркованість і далекоглядність у політиці, інші критикують за надмірну демократичність, парламентаризм та конституціоналізм, які заважали йому приймати владні рішення у нелегкий для всієї країни час. Але фактом залишається те, що він справив визначний вплив на національно-визвольні змагання 1917–1921 років і загалом на українське державотворення.

350 років тому відбулася найвідоміша в історії України чорна рада

Микола СЛАВИНСЬКИЙ

Навіть провидці не знали, хто отримає булаву

Сталося це 27–28 червня 1663–го. Перед тим відбулося кілька рад – і козацьких, і старшинських. Особливо бурхливими вони стали після того, як Україна попрощалася з великим гетьманом. Перед смертю Богдан Хмельницький хотів передати булаву синові, та чимало впливових полковників заперечували не характерний для української спільноти принцип спадковості верховної влади. Спалахнула гостра боротьба за гетьманські клейноди. Безкомпромісний герць розгорнувся в складних соціальних і політичних умовах, які склалися після поразки українсько-трансильванської воєнної кампанії 1657 року проти Речі Посполитої. Негативно впливали на морально-психологічний стан суспільства й жорсткі дії російських урядовців. Селянство зубожіло, козаки не отримували платню за службу й чекали новин із Запорозької Січі, в глибинах якої визрівав потужний соціальний вибух.

Найршучіше діяв Іван Виговський (на малюнку). Фортуна усмінулася йому 15 вересня 1657 року на старшинській раді в Чигирині: саме там генерального писаря, хоча й за наглухо зачиненими дверима, обрало гетьманом. Щоправда, лише до повноліття Юрія Хмельницького. Новий козацький зверхник усе зробив для того, щоб його визнали повноправним гетьманом. Загартовані в боях лицарі шаблі дорікали Виговському за шляхетське походження, деякі полковники відкрито проти-

стояли очільникові. Усе мала вирішити Корсунська козацька рада 26 жовтня (6 листопада) 1657 року. Вона аж клекотіла від пристрастей. Та, зрештою, посли Швеції, Речі Посполитої, Молдови, Туреччини, Кримського ханства й Семигорода стали свідками триумфу гоноровитого українського аристократа. Саме на цьому велелюдному зібранні відбулася остаточна переорієнтація зовнішньополітичного курсу: українська держава рвучко, з хвацьким гуркотом і розлунистим апломбом

Іван Виговський

припинила відносини з Московським царством. Гетьман без жодних вагань проголосив своє знамените кредо: «Нехай Великоросія буде Великоросією, Україна – Україною, ми є військо непереможне».

У цій історичній справі не вдалося домогтися вирішального повороту. І тому, що далеко не всі прості козаки, міщани та селяни підтримували Івана Виговського, і тому, що він, рятуючи власну владу, почав шукати допомоги не лише кримського хана, а й Москви. Це стало